

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์

1. ศึกษารูปแบบ แนวทาง วิธีการ และหลักสูตรงานคอะวะฮ์ ของ ญีฮาด เป็นมุฮัมหมัด ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. ศึกษาอุปสรรคและผลจากการคอะวะฮ์ตามแนวทางสะลัฟ ของ ญีฮาด เป็นมุฮัมหมัด ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความสำคัญและประโยชน์

ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์จากการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. เข้าใจถึงรูปแบบและวิธีการคอะวะฮ์ในอิสลาม และแนวทางสะลัฟในการคอะวะฮ์
2. ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบ แนวทาง วิธีการ และหลักสูตรงานคอะวะฮ์ ของ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดจนอุปสรรคและผลจากการคอะวะฮ์ตามแนวทางสะลัฟของท่าน เป็นแนวทางให้กับสถาบันการศึกษา องค์กรมุสลิม ตลอดจนผู้สนใจนำไปปรับเป็นกลยุทธ์ในการคอะวะฮ์ต่อไป
3. เป็นการเพิ่มความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้วิจัย สถาบันการศึกษา และองค์กรคอะวะฮ์ในระดับต่างๆ
4. เป็นข้อมูลสำหรับผู้สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้ในอนาคตต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตในการศึกษา ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2533-2545 เกี่ยวกับงานคอะวะสุตามแนวทางสะลัฟของ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด เช่น การพิชิต การบรรยายธรรม การปาฐกฐาพิเศษ การสัมมนาทางวิชาการ และอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับงานคอะวะสุตามแนวทางสะลัฟ

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 60 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่งเป็นผู้ที่เรียนร่วมชั้นหรือร่วมสมัยกับ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด จำนวน 10 คน กลุ่มที่สองเป็นผู้ร่วมงานกับท่าน จำนวน 20 คน และกลุ่มที่สามเป็น ลูกศิษย์ที่ได้เรียนและติดตามการเรียนการสอนทั้งในระบบและนอกระบบของท่าน จำนวน 30 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยในเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. แหล่งข้อมูล

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเอกสารและภาคสนาม โดยแยกดังนี้

2.1 ศึกษาเอกสาร โดยมีแหล่งข้อมูลที่สำคัญ 2 แหล่ง คือ

2.1.1 เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ประกอบด้วย

- คัมภีร์อัลกุรอาน และอายะฮ์ต่างๆที่ระบุเกี่ยวกับคำสั่งของอัลลอฮ์ที่ให้ประชาชาติของท่านเราะฮูล T ทำงานคอะวะสุ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้ที่จะทำหน้าที่คอะวะสุ รูปแบบ วิธีการคอะวะสุ และผลตอบแทนของนักดาอีย์
- หนังสือหะดีษต่างๆที่ระบุหะดีษเกี่ยวกับคำสั่งของอัลลอฮ์และเราะฮูล T เพื่อให้ประชาชาติของท่านทำงานคอะวะสุ

- เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานคอะวะฮ์ของญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด ประกอบด้วย เอกสารที่เป็นผลงานของท่าน เช่น สมุดบันทึกการทำงาน เอกสารสัมมนาทางวิชาการ ต้นฉบับ ตัวเขียนที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์ เทปบรรยายธรรมที่ต่างๆ รวมถึงบันทึกประวัติของท่าน หนังสือ หลักสูตรที่ท่านเขียนสำหรับการศึกษาในระดับต่างๆ และจุลสาร Al-huda เป็นต้น

2.1.2 เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ประกอบด้วย

- เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานคอะวะฮ์ทั่วไป และงานคอะวะฮ์ตาม แนวทางสะลัฟ เช่น หนังสือชื่อ Al-Da'wat ila Allah 'Ala> Bas}i@rat ผู้แต่งคือ 'Abdul Na 'i@m Muhammad Husain พิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1984 หนังสือชื่อ Al-Da'wat Qawa>'id wa Us}u>l ผู้แต่งคือ Jum'at Ami@n 'Abdul 'Aziz พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1989 หนังสือชื่อ Daur Minhaj al-Rabba>ni@ fi@ al-Da'wat al-Isla>mi@yyat ผู้แต่งคือ 'Adna>n Al-nah}wi@y ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ หนังสือชื่อ Da'wat al-Tauh}i@d Us}u>luha> al-Adwa>r allati@ Marrat Biha> Masya>hi@r Du'a>taha> ผู้แต่งคือ Muh}ammad Khali@l Harra>s พิมพ์ เมื่อปี ค.ศ. 1986 หนังสือชื่อ Usus al-Da'wat wa Ada>b al-Du'a>t ผู้แต่งคือ Muh}ammad al-Saiyid al-Waki@l พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1977 งานวิจัยชื่อ Al-Manhaj al-Salafi@ Ta'ri@fuhu> Ta>ri@khuhu> Maja>la>tuhu> Qawa>'iduhu> Khas}a>'is}uhu> ผู้วิจัยคือ Mufrih} ibn Sulaima>n al-qausi@ พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 2002 งานวิจัยชื่อ Dakwah Islamiah Di Selatan Thailand : Suatu Kajian Tentang Perkembangannya Antara Tahun 1960 – 1991 M ผู้วิจัยคือ Noordin Abdullah Dagorha

- เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับลักษณะทางสังคม ประเพณีวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และแนวคิดด้านหลักศรัทธาของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น หนังสือชื่อ Jaringan 'Ulama timur tengah dan kepulaun Nusantara abad XVII dan XVIII ผู้เขียนคือ Azyumardi Azra พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1999 หนังสือชื่อ Pemikiran umat Islam di Nusantara : sejarah dan perkembangannya hingga abad ke-19 ผู้แต่งคือ Abdul Rahman Haji Abdullah ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ งานวิจัยชื่อ POLITIK THAI DAN MASYARAKAT ISLAM DI SELATAN THAILAND ผู้วิจัยคือ Ahmad Omar Chapakia วิทยานิพนธ์หัวข้อ “ ทศนคติ อุลามาอ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อแนวคิดสะลัฟและคอดีฟเกี่ยวกับคุณลักษณะ ของอัลลอฮ์ ” ผู้เขียนคือ อับดุลสุโก ดินอะ พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 2001

- เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานตะอวะฮ์ของญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด เป็นเอกสารที่มีการเขียนหรือกล่าวถึงท่าน เช่น นิตยสาร Al forgan ฉบับที่ 224 (Monday 16 December 2002) หน้า 17 วารสารวิทยาลัยอิสลามยะลา ฉบับที่ 25 (ตุลาคม – ธันวาคม 2545) หน้า 11

2.2 ศึกษาภาคสนาม

การวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยจะศึกษาโดยใช้หลักเกณฑ์ตามขั้นตอนต่อไปนี้

2.2.1 เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการสัมภาษณ์ประกอบแบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยศึกษาค้นคว้าจากงานวิจัยต่างๆ ตำรา วารสาร และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง มีเนื้อหาครอบคลุมวัตถุประสงค์ การสัมภาษณ์มี 3 ชุด คือ

ชุดที่ 1 สำหรับกลุ่มที่ทำงานร่วมกับญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด แบ่งเป็นสองส่วนคือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานในองค์กรของ ญีฮาดเป็น มุฮัมหมัด

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆและการมีส่วนร่วมของ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด ในเรื่องการตะอวะฮ์

ชุดที่ 2 สำหรับกลุ่มที่เรียนร่วมสมัยร่วมชั้นกับ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด ทั้งสมัยยังเรียนในประเทศและต่างประเทศ ดังนี้คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนของ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆและการมีส่วนร่วมของ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด ในเรื่องการตะอวะฮ์

ชุดที่ 3 สำหรับกลุ่มที่ศึกษาและติดตามงานตะอวะฮ์ของญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด โดยตรง

2.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างในเรื่องของการใช้ภาษาไทย และระดับการศึกษา ดังนั้น เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจเป็นเกณฑ์เดียวกัน ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างตามแบบสัมภาษณ์ที่จัดทำขึ้น โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตัวเอง ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่สามารถพูดไทยได้ จะมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.2.2.1 สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมบอกจุดประสงค์ของการสัมภาษณ์

2.2.2.2 การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างตามแนวคำถามที่ได้สร้างไว้ ในการสัมภาษณ์ขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ให้ข้อมูล

2.2.2.3 นัดกลุ่มตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์ตามสถานที่ที่ได้ตกลงกันได้

2.2.2.4 ตรวจสอบความเรียบร้อยและความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูล และแสดงความขอบคุณต่อกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์

2.2.2.5 นำผลการตอบแบบสัมภาษณ์มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ และการลงข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย

2.2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เชิงคุณภาพ (Qualitative) ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

2.2.3.1 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดความทุกถ้อยคำหลังการสัมภาษณ์

2.2.3.2 อ่านเนื้อหาการบรรยายจากผลงานของ ฎีฮาด เป็นมุฮัมหมัด เพื่อพิจารณาข้อความ เนื้อหาคำพูด ลักษณะการบรรยาย ตลอดจนงานเขียนของท่าน

2.2.3.3 จัดหมวดหมู่และตรวจความถูกต้องของการจัดหมวดหมู่ โดยให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องในการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดหมวดหมู่

5.1 สรุปผลการวิจัย

คำว่า “สะลัฟ” ทางด้านวิชาการนั้น Al-T}ah}ana<wi@y (1417 H : 1/748) ได้ให้ความหมายสะลัฟไว้ว่า “ คำว่า สะลัฟทางด้านวิชาการ คือ นามของคนทุกคนที่ติดตามแนวทางที่เที่ยงตรงในศาสนา เช่น อูษะนีซะฮฺ และผู้เจริญรอยตามเขา ซึ่งพวกเขาเป็นชนที่มา ก่อนพวกเรา และบรรดาเศาะหาบะฮฺและตาบิอินนั้นเป็นผู้มาก่อนพวกเราอีก ”

จากความหมายสะลัฟทางด้านวิชาการ บรรดานักวิชาการและนักวิจัยทั้งในอดีตและปัจจุบันได้วางขอบเขตความหมายเกี่ยวกับช่วงสามศตวรรษแรกของอิสลาม คือ กัลยาณชนในสมัยที่รุ่งโรจน์จากบรรดาเศาะหาบะฮฺ ตาบิอิน และตาบิอุตาบิอิน ที่ท่านเราะฮ์ลุล T ได้ยืนยันถึงความประเสริฐของพวกเขา ดังหะดีษที่ได้รายงานจากอิมรอน อิบน์ สุซฮอยน์ ท่านเราะฮ์ลุล T ได้กล่าวไว้ว่า

¹ (())

ความว่า “ มนุษย์ที่ดีที่สุด คือ (มนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ใน) ศตวรรษ
ของฉัน หลังจากนั้นบรรดาผู้ที่ต่อจากเขา (ศตวรรษต่อจากนั้น)
หลังจากนั้นบรรดาผู้ที่ต่อจากเขา(ศตวรรษต่อจากนั้น) ”

บรรดาผู้ที่มีชีวิตอยู่ในช่วง 3 ศตวรรษแรกนี้ถือว่าเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐหลังจากบรรดานบีและเราะฮ์ลุลทั้งหลาย ซึ่งประชาชาติที่ดีเลิศนี้จะรวมถึงบรรดาผู้รักษาฮัจจะ บรรดาผู้เสียชีวิตในหนทางของอัลลอฮฺ บรรดาผู้ปฏิบัติดีในการงานที่ดี และบรรดาผู้นำศาสนาที่มุสลิมทุกคนต่างให้การยอมรับอย่างเอกฉันท์ถึงการได้รับทางนำแห่งสังฆกรรมที่เที่ยงตรงและวิชาความรู้ที่ชัดเจนถ่องแท้ อัลลอฮฺ ﷻ ได้กล่าวไว้ในอัลกุรอานว่า

{وَالسَّابِقُونَ الْأَوْلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ
اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ }
(100 :)

¹ บันทึกโดย Al-Bukha>ri@ , 2000 : 2652 , 3651 , 6429 , 6658 .

ความว่า “ บรรดาบรรพชนรุ่นแรกในหมู่ผู้อพยพ (ชาวมหาญี
รินจากมกกะสุ) และในหมู่ผู้ให้ความช่วยเหลือ (ชาวอันศ็อรจาก
มะคีนะสุ) และบรรดาผู้ดำเนินตามพวกเขาด้วยการทำดีนั้น
อัลลอฮฺทรงพอพระทัยในพวกเขา และพวกเขาก็พอใจใน
พระองค์ด้วย และพระองค์ทรงเตรียมไว้ให้พวกเขาแล้ว ซึ่ง
บรรดาสวนสวรรค์ที่มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านอยู่เบื้องล่าง พวกเขา
จะพำนักอยู่ในนั้นตลอดกาล นั่นคือชัยชนะอันใหญ่หลวง ”

แนวทางสะลัฟมีจุดยืนที่ชัดเจนและแตกต่างออกไปจากแนวทาง หรือกลุ่ม
อื่นๆ ในหลายประการ ประกอบด้วย

1. การใช้ตัวบทอัลกุรอานและอัลหะดีษเป็นหลักฐานในการอ้างอิง
2. การยึดหลักความเข้าใจของบรรดาเศาะหาบะฮฺ ตาบิอิน และบรรดาอุลามาอรร่วมสมัยที่ยึดมั่นตามแนวทางสะลัฟ
3. การยึดอัลกุรอานและอัลหะดีษ เป็นบรรทัดฐานในการตอบรับหรือปฏิเสธ
สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
4. การปฏิเสธการขัดแย้งระหว่างหลักฐานด้วยกัน
5. การให้ความสำคัญต่อหลักฐานจากอัลกุรอานและอัลหะดีษก่อนหลักฐาน
ทางสติปัญญา
6. การปฏิเสธการตะวิลด้านตรรกศาสตร์ คือการตีความของนักตรรกวิทยา
ต่อหลักฐานบทบัญญัติที่ว่าด้วยอัลกุรอานและอัลหะดีษ บรรดาชาวสะลัฟได้ปฏิเสธการตะ
วิลมัชมุม (การตีความที่น่าตำหนิ) เพราะทำให้เกิดข้อเท็จจริงและหันเหความหมายเดิมของอัลกุ
รอานและอัลหะดีษ
7. การปฏิเสธการขัดแย้งระหว่างวะฮฺยูกับสติปัญญาหรือหลักอนุমান
8. การรับและการปฏิบัติด้วยหะดีษ “ อาหาด ”

รูปแบบและวิธีการอะวะฮฺ ประกอบด้วย การอะวะฮฺด้วยคำพูดหรือวาจา
เช่น การกล่าวเทศนาบนเวที การสอน การบรรยายธรรม การแลกเปลี่ยนทัศนะหรือความ
คิดเห็น การสั่งใช้ในสิ่งที่ดีและสั่งห้ามจากสิ่งที่ไม่ดี การแต่งหนังสือ การเขียน หรือการ
ประพันธ์ การอะวะฮฺเชิงปฏิบัติ การอะวะฮฺด้วยการแสดงแบบอย่างที่ดีงาม

บุคลิกภาพและมารยาทของคาวีที่ฟังมีปฏิบัติ อาทิเช่น ความจริงจัง ความอดทน ความเมตตา ความนอบน้อมถ่อมตน เป็นต้น

ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด มีชื่อเต็มตามสำเนาบัตรประชาชนว่า ญีฮาด บุงอตาหยง เกิดในปี พ.ศ. 2494 ที่หมู่บ้านตันหยงลูโละ บิดาชื่อ นายมามะ มารดาชื่อ นางเจ๊ะโม่ เป็นบุตรชายคนสุดท้องจากพี่น้องเพียงสองคน จบการศึกษาระดับประถมศึกษา จากโรงเรียนบ้านกรือเซะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี มัธยมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มัธยมศึกษาตอนปลายจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จบการศึกษาระดับอิมติคาวีและมุตะวัชชิตจากโรงเรียนศาสน์อุปลัมภ์ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ระดับชานาเวีย จากโรงเรียนพัฒนาวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เป็นบัณฑิตศึกษาจากมหาวิทยาลัยอิสลามมะดีนะฮ์ เมืองมะดีนะฮ์ มหาวิทยาลัยและคุฎฎิบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยอุมมุลกุรออ เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย นอกจากการศึกษาในระบบชั้นเรียนแล้ว ขณะที่ศึกษาระดับมุตะวัชชิตนั้น ท่านยังศึกษาเพิ่มเติมนอกเหนือจากเวลาเรียนในระบบปอเนาะด้วย เช่น เรียนวิชาตะเซาฟูฟ กับโต๊ะครูหะยีมะ ปอเนาะสุโหลงปาเน เรียนวิชาตฟซีร กับโต๊ะครูตะเยะนิ ปอเนาะกือลามานี ตำบลคลองมานิง อ.เมือง จ.ปัตตานี เป็นต้น

บุคลิกภาพที่โดดเด่นของท่านคือ การพูดที่สามารถโน้มน้าวใจผู้ฟังเป็นอย่างมาก ท่านเป็นนักบรรยายธรรม พร้อมกับเป็นหนอนหนังสือ มีความกล้าหาญในการแสดงออก ทำให้ได้รับตำแหน่งหัวหน้าชั้นอยู่เสมอ นอกจากนี้ท่านยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นประธานโรงเรียน และเป็นอุปนายกนักศึกษาไทยมุสลิมในนครมักกะฮ์ เป็นที่ปรึกษาสมาคมนักศึกษา เป็นต้น

สำหรับการสอนของท่านนั้น ที่มักกะฮ์ท่านได้ทำการสอนรวมแล้วทั้งหมดสิบสามปี โดยเริ่มแรกนั้นเป็นการสอนระบบกลุ่มย่อย คือมีจำนวนผู้เรียนประมาณ ไม่เกินสิบคน การสอนระบบกลุ่มย่อยนี้ ได้สอนที่มัศยิดหะรอหม เมืองมักกะฮ์ หลังจากนั้นก็ย้ายไปสอนที่ตำบลพะลัก การสอนของท่านได้ย้ายไปหลายสถานที่ ที่สุดท้ายที่ท่านสอนคือ ที่ตำบลสุไโหมานีเยฮ์ หลักสูตรที่ท่านสอนมีเกือบทุกแขนงวิชา อาทิ วิชาตฟซีร ใช้หนังสือตฟซีรของอิบนุกะษีร์ วิชาหะดีษ ใช้หนังสือหะดีษรียาฎุสสลิสีน วิชาฟิกฮ์ ใช้หนังสือฟิกฮุลมุฮัซซาบของอิหม่ามอัชชาฟีอี วิชาตะเซาฟูฟ ใช้หนังสืออัสยาอูลูมุดดิน วิชาตารีค ใช้หนังสือชะยาตุศเศาะหาบะฮ์ของอิหม่ามอัชชะฟีอี วิชาเกาะวาอิด ของอิหม่ามอัชชะยูญี วิชาฟิกเราะฮ์ ใช้

หนังสืออนุคลอสุของสะอีด หะวา นอกจากนี้มีการวิเคราะห์ข่าวทั้งข่าวภาคภาษาอาหรับ ภาษาไทย และภาษามลายู

การสอนของท่านที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น แยกเป็นการสอนระดับชาวบ้าน นักเรียน ตลอดจนนักศึกษา ซึ่งการสอนระดับชาวบ้านนั้น ท่านได้ทำการสอนที่มัจลิสอัดตะฟิกุสุฟิดดิน ที่หมู่บ้านนัคโตะโมง และที่มัจลิสอัลอิลมีย์ ที่หมู่บ้านปารามีแต่ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา หลักสูตรที่ทำการสอนนั้น เน้นวิชาตฟิร หะดีษอะสุกาม การวิเคราะห์ ตรวจสอบหะดีษ หลักอะกิดะฮ์ที่บริสุทธิ์ ส่วนวิชาอื่นๆเป็นการอธิบายเพิ่มเติมจากวิชาหลักดังกล่าว เช่น วิชาฟิกฮ์ ฟิกระฮ์ การวิเคราะห์ข่าวเหตุการณ์ปัจจุบัน เป็นต้น

กิจกรรมการสอนระดับนักเรียนนั้น ท่านได้เปิดโรงเรียนในอุดมคติ ชื่อว่าโรงเรียนอิสลาฮียะห์ ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านนัคโตะโมง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา โรงเรียนของท่านมีปรัชญาว่า BerIman BerIlmu BerAmal BerDa'wah BerJihad ซึ่งได้ให้ความหมายภาษาไทยว่า ยึดมั่นในศรัทธา แร่งกล้าด้วยความรู้ เชิดชูการปฏิบัติ ยืนหยัดการเผยแพร่ เน้นเน้นการเสียสละ มีกฎระเบียบที่แตกต่างจากโรงเรียนอื่นๆในหลายประการ เช่น รับเฉพาะนักเรียนประจำ มีการแยกชัดเจนระหว่างชายหญิง เป็นสถานศึกษาที่ปลอดจากอบายมุขทั้งปวง มีกิจกรรมการเรียนการสอนตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน

การสอนของท่านระดับอุดมศึกษานั้น ท่านเป็นอาจารย์ประจำที่วิทยาลัยอิสลามยะลาในตำแหน่งหัวหน้าสาขาวิชาอูคูลุคดินเป็นตำแหน่งสุดท้าย และเป็นอาจารย์พิเศษ นักศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

นอกเหนือจากงานด้านการสอนซึ่งถือเป็นงานหลักของท่านแล้ว ท่านยังได้เขียนหนังสือ บทความสำหรับตีพิมพ์ในวารสารอัลฮุคดาห์ และบทความสำหรับนำเสนอในงานสัมมนาตามเวทีต่างๆทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ซึ่งหนังสือของท่านที่มีอายุการตีพิมพ์เก่าแก่ที่สุดคือ หนังสือชื่อ 'I'tika>f di taufiq Allah Lailatuqadr ตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2523 ค.ศ. 1980 ฮ.ศ. 1400 ตัวอย่างบทความของท่านสำหรับนำเสนอในงานสัมมนา เช่น บทความ S}ah}i@h} al-Bukha>ri@ : Satu Analisa Tentang Karya-karya yang berkaitan dengannya ในสัมมนาวิชาการ Seminar Imam al-Bukhari@ , บทความ Satu Penilaian Terhadap Jalan Aqidah as-Salaf dan al-Khalaf ในสัมมนาวิชาการ Mukhtamar Pandangan Aqidah Beberapa Ulama Ahlus sunnah wal jamaah , Badan Perkhidmatan Penerangan Islam , Selangor dan Persekutuan

บทบาทงานคณะของของท่านที่โดดเด่นและได้รับการกล่าวถึงอีกจำนวนมากน้อย คือ การสัมมนาทั้งเวทีในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งท่านเริ่มมีบทบาทด้านการสัมมนาดังแต่ปี พ.ศ. 2534 ซึ่งเป็นปีหลังจากท่านกลับมาทำงานคณะอยู่ที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพียงปีเดียว จนกระทั่งปี พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นปีที่ท่านเสียชีวิต ท่านทำงานคณะด้านการศึกษาตลอดอายุขัยของท่าน ตัวอย่างงานสัมมนาที่ท่านมีโอกาสเข้าร่วมและนำเสนอผลงาน เช่น สัมมนาเยาวชนมุสลิมในอาเซียน นำเสนอในหัวข้อ บทบาทเยาวชนมุสลิมในด้านการละหมาดอิสลาม สัมมนาเยาวชนมุสลิมในกลุ่มประเทศอาหรับ นำเสนอในหัวข้อ เยาวชนมุสลิมกับงานละหมาดนานาชาติ สัมมนาเยาวชนมุสลิมอาเซียนในทวีปยุโรป นำเสนอในหัวข้อ บทบาทเยาวชนมุสลิมในทวีปยุโรปและแถบตะวันตก สัมมนาอิหม่ามอัลบุกอริย์ นำเสนอในหัวข้อ เศาะหิหฺ อัลบุกอริย์ วิเคราะห์ตำราต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหนังสือหะดีษเล่มนี้ สัมมนาวิชาการหะดีษ นำเสนอในหัวข้อ มาเข้าใจวิชาการหะดีษกันเถิด สัมมนาอุลามาอาเซียน นำเสนอในหัวข้อ มุสลิมร่วมสมัย สัมมนาแกลโลกมุสลิม เส้นทางแห่งองค์ความรู้ นำเสนอในหัวข้อ สังคมมุสลิม ความคงที่และการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ประชุมสัมมนาระดับภาค (ภาคใต้ตอนล่าง 7 จังหวัด) เรื่องระบบสุขภาพที่คนไทยต้องการ นำเสนอในหัวข้อ ระบบสุขภาพตามทัศนะอิสลาม ประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องสุขภาพมิติใหม่ในมุมมองคนใต้ นำเสนอในหัวข้อ มุสลิมและระบบสุขภาพ เป็นต้น

นอกจากบทบาทด้านการสอน การเขียน การสัมมนาแล้ว ท่านยังมีบทบาทด้านการจัดทำ หรือเป็นส่วนหนึ่งในคณะกรรมการร่างหลักสูตร เช่น เป็นคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น (อิบติดาอียฺ) ตอนกลาง (มุตะวัชชีต) ตอนปลาย (ชานาเวีย) พ.ศ. 2523 จัดโดย ชมรม 40 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นคณะกรรมการร่างหลักสูตรวิทยาลัยอิสลาม (อัลกอรอานและสุนนะฮฺ) จัดโดยสำนักการศึกษา รัฐบาลเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย เป็นประธานคณะกรรมการร่างหลักสูตร สาขาวิชาอูซูลุดดีน (หลักการศาสนาอิสลาม) วิทยาลัยอิสลามยะลา เป็นประธานคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับอิบติดาอียฺ และมุตะวัชชีต พ.ศ. 2540 สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 2

นอกจากนี้ท่านยังมีบทบาทด้านการเป็นที่ปรึกษาทั้งระดับรากหญ้า จนถึงระดับประเทศ เช่น เป็นที่ปรึกษาด้านกิจการและปฏิบัติการทำพิธีฮัจญ์ สำนักอะมีรฮัจญ์ (วันมุฮัมมัดคนอร์ มะทา) ฮัจญ์ ปี พ.ศ. 2539 เป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา ศูนย์อำนวยการบริหาร

จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ได้รับการแต่งตั้งเมื่อ 23 มีนาคม 2541 และได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่อไป เมื่อ 23 มีนาคม 2543 เป็นรองประธานคณะกรรมการที่ปรึกษาองค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา (อบจ.) ได้รับการแต่งตั้ง เมื่อ 31 กรกฎาคม 2541 เป็นคณะผู้ทรงคุณวุฒิ สำนักจุฬาราชมนตรี ได้รับการแต่งตั้งเมื่อ 5 สิงหาคม 2541

สำหรับคณาจารย์ของท่านซึ่งมีส่วนอย่างมากในการประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่ท่านนั้น มีทั้งสอนในระบบและนอกระบบ บางส่วนของรายชื่ออาจารย์ของท่าน เช่น Dr.Ahmad Muhammadnur Saif อาจารย์ที่ปรึกษาระดับคุณวุฒิบัณฑิต ณ มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย Shaikh Zakariya al-Ansari และ Shaikh Hasan al-Mutawalli อาจารย์ประจำ ณ มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย บาบอตะเยาะปอ โต๊ะครูและเจ้าของโรงเรียนคนแรกของโรงเรียนศาสน์อุปถัมภ์ หรือเรียกว่า ปอเนาะบานา Ustaz Wanyusuf wanmusa เจ้าของโรงเรียนศาสน์อุปถัมภ์ และเป็นอาจารย์ของท่านในระดับชั้นอิบติดาอีย์และมุตะวัชชีต Ustaz Ahmad Husain al-Azhari ผู้บริหารโรงเรียนพัฒนาวิทยา และเป็นอาจารย์ของท่านในระดับชั้นชานะวีย์ บาบอเซ็ม สอนมลาฮูที่ ปอเนาะละแอ หรือโรงเรียนดาร์ลุสสุลตีย์ ต.ละแอ อ.ยะหา จ.ยะลา บุษายะฮีนะวะวีย์ สอนที่ ปอเนาะละแอ ะฮะยิมูฮัมหมัดเซ็ม สอนที่ปอเนาะบานา อุตตาสเซ็ง มือเซร สอนที่ปอเนาะบานา ะฮะยิมะ ปอเนาะสุโหงปาแน สอนนอกระบบวิชาตะเซาฟูฟ ตะเยาะนิ ปอเนาะกือลามานี สอนนอกระบบวิชาตัฟซีร บาบอแอ ปอเนาะโต๊ะเซง บาบอเจ้าของปอเนาะชื่อมีอลา

ท่านมีบุคลิกภาพที่โดดเด่นเป็นที่ประทับใจอยู่หลายประการ ที่มีกรกล่าวขานมากที่สุด คือ การแต่งกายของท่านที่แต่งด้วยชุดโตบ หากแยกเป็นบุคลิกภาพของการเป็นนักดาอีย์ของท่าน กล่าวได้ว่า ท่านเป็นคนระดับรากหญ้าที่ทุกคนสามารถเข้าถึง เป็นคนเปิดเผย ตรงไปตรงมา เป็นตัวของตัวเอง มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว มีความมั่นใจในตัวเองสูง ยืนหยัดกับความจริง มีความชัดเจนในคำพูด เป็นบุคคลที่เสียสละเพื่อส่วนรวม อุทิศตนเพื่อศาสนาของอัลลอฮ์ตลอดอายุขัยของท่าน มีบุคลิกของการเป็นผู้นำ หากเป็นบุคลิกภาพอุปนิสัยส่วนตัวของท่าน กล่าวได้ว่า ท่านมีความนอบน้อมสมถะ และถ่อมตนเมื่อคบค้าสมาคมกับผู้อื่น เคารพผู้ใหญ่และให้เกียรติผู้อาวุโส เป็นคนที่ให้ความสำคัญกับทุกปัญหาของทุกคน

อุปสรรคและปัญหาภายในที่สำคัญ คือ เรื่องเวลา อันเนื่องมาจากท่านทำงานในหลายด้าน ทำให้เวลาสำหรับงานเขียนหนังสือหรือบทความไม่ค่อยมีเท่าใดนัก แต่กระนั้นก็ยังมีย่าง ไม่ว่าจะเป็นบทความต่างๆ วารสารสำหรับการสอนที่มีจลิสต์อะตตะฟิกกุสุฟิดดิน หรือ

เอกสารสัมมนาในเวทีต่างๆ เป็นต้น สำหรับอุปสรรคภายนอกคือ การถูกกล่าวหาว่าเป็น ฆาตกร หรือเป็นคณะใหม่ ซึ่งในระยะหลังๆ ข้อกล่าวหานี้ลดน้อยถอยลงไป ด้วยงานเดอะฮุสของ ท่านได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้นจากประชาชนในพื้นที่

ชีวิตของท่านจบลงด้วยวัยเพียง 51 ปี ในวันพฤหัสบดีที่ 7 พฤศจิกายน 2545 ตามปฏิทินสากล หรือคืนวันศุกร์ ที่ 3 รอมฎอน ฮ.ศ.1423 ตามปฏิทินอิสลาม เวลา 21.20 น. ศพของท่านถูกฝังที่มัสยิดอะเราะฮ์ อัลมุสลิมีน หมู่บ้านดาร์อุลอิสลาฮ์ ยะลา ตั้งอยู่ใกล้กับโรงเรียน อิสลาฮียะห์ อ.เมือง จ.ยะลา

5.2 อภิปรายผล

จากการศึกษาเกี่ยวกับงานเดอะฮุสตามแนวทางสะลัฟในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของท่านฎิฮาด เป็น มุฮัมหมัดนั้น ผลการวิจัยพบว่า

5.2.1 การเดอะฮุสที่เมืองมังกะฮุ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

5.2.1.1 การเดอะฮุสของท่านที่เมืองมังกะฮุ เป็นจุดเริ่มต้นของงานเดอะฮุสที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และขยายสู่นานาชาติ

5.2.1.2 หลักสูตรในการสอนของท่านที่มังกะฮุเน้นทุกสาขาวิชา ไม่ว่าจะเป็นตัฟซีร์ หะดีษ อะกีดะฮ์ ตะเซาวูฟ ฟิกฮ์ ฟิกเราะฮ์ เป็นต้น

5.2.1.3 ท่านเริ่มทำงานเดอะฮุสที่มังกะฮุในปี พ.ศ. 2520 ด้วยวัยเพียง 26 ปี และกำลังศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ

5.2.1.4 ลูกศิษย์ของท่านเป็นบุคคลในทุกระดับชั้นของสังคม และท่านสามารถเข้าถึงกับทุกคนได้เป็นอย่างดี

5.2.1.5 ลูกศิษย์ของท่านส่วนใหญ่ลงความเห็นว่า งานเดอะฮุสของท่านที่มังกะฮุประสบความสำเร็จมากกว่างานเดอะฮุสที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะเป็นการเดอะฮุสเพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น คือ การเดอะฮุสระดับชาวบ้าน

5.2.2 การละอวะฮ์ที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

5.2.2.1 งานละอวะฮ์ที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ครอบคลุมเกือบทุกส่วนของงานละอวะฮ์ เช่น การสอน การบรรยาย การเขียน การสัมมนา การฟัตวา การศึกษาดูงาน เป็นต้น

5.2.2.2 งานละอวะฮ์ของท่านที่โดดเด่นมากที่สุด คือ การสอนระดับชาวบ้าน ทั้งที่มีเจสิฮ์ตตะฟีกกุสุฟิดดิน ณ หมู่บ้านคารุคอิสลาฮ์ และมัจลิสอิลมีย์ ณ หมู่บ้านปารามิเต

5.2.2.3 บทบาทการสอนที่สำคัญและได้รับการกล่าวถึงในหมู่เยาวชนคือ การเปิดโรงเรียนอิสลาฮียะฮ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะคนที่โดดเด่น และเป็นทางเลือกสำหรับผู้ปกครองที่ต้องการให้บุตรหลานตนยึดมั่นศรัทธาในอิสลามและหลักคำสอน อีกทั้งประพฤติตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

5.2.2.4 ท่านมีงานเขียนที่พิมพ์รวมเล่มเป็นจำนวนน้อย หากแต่เป็นมัจกูฎอฎู (งานเขียนด้วยมือ) ที่ยังไม่ได้รับการตีพิมพ์ ผู้วิจัยพบว่า มีอยู่เป็นจำนวนหนึ่ง ส่วนหัวข้อหรือหนังสือ หรือบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ อาทิเช่น บทความวิชาการหะดีษในมุมมองใหม่ ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการหะดีษชื่อ คู่มือรับหะดีษและศึกษาวิจัย (วารสารสำนักงานกิจการศาสนาอิสลาม รัฐมะละกา มาเลเซีย) บทความสังคมมุสลิม ความคงที่และการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ตีพิมพ์ในวารสารรูสะมิแล ของ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2541 บทความอิสลามศึกษาในประเทศไทย จัดพิมพ์โดยมูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทยญี่ปุ่น ในวารสารวิชาการชื่อ อิสลามศึกษาในประเทศอาเซียน ตำราวิชาอศุลฟีกุส และอธิบายหะดีษบุญคุณมะรอม จัดพิมพ์โดย โครงการทุนสนับสนุนการวิจัย และแต่งตั้งตำรา วิทยาลัยอิสลามยะลา

5.2.2.5 ท่านมีบทบาทการละอวะฮ์ด้านงานสัมมนาเป็นจำนวนไม่น้อย ตลอดระยะเวลาการละอวะฮ์ของท่าน 12 ปีที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ท่านเข้าร่วมสัมมนาทั้งหมด 29 ครั้ง เป็นผู้นำเสนอหัวข้อ 26 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 89.65 หัวข้อที่นำเสนอในงานสัมมนา อาทิ เช่น S}ah}i@h} al-Bukha>ri@ : Satu Analisa Tentang Karya-karya yang berkaitan dengannya ในสัมมนาวิชาการ Seminar Imam al-Bukhari@ , บทความ Satu Penilaian Terhadap Jalan Aqidah as-Salaf dan al-Khalaf ในสัมมนาวิชาการ Mukhtar Pandangan Aqidah Beberapa Ulama Ahlus sunnah wal jamaah , Badan Perkhidmatan Penerangan Islam , Selangor dan Persekutuan , บทความ Dakwah Salafi : Sutu Gerakan Amal Islami

di Thailand dan di Fattoni ในสัมมนาวิชาการ Perhimponan Muhammadiyah 40 Tahun ,
บทความ Mana>hij al-Ta'li@m al-Islami@ fi@ Thailand ในสัมมนาวิชาการ Al-
Mu'tamar al- 'A@lami@ li al-Ta'li@m al-Isla>mi@ fi@ daul janub Sharqi Asia ,
บทความ Pengajian Bahasa Melayu di Fattoni ในสัมมนาวิชาการ Persidangan
Antarabangsa Pengajian Melayu

5.2.2.6 นอกจากนี้ ท่านยังมีบทบาทด้านการพิตวา ซึ่งการพิตวาของท่านจะ
เกี่ยวข้องกับอสุลุดดินหรือหลักอะกีดะฮ์ กล่าวคือ การชำระอะกีดะฮ์ให้บริสุทธิ์จากกรอฟาต
และซิริก การชำระอิบาดาคให้บริสุทธิ์จากบิดอะฮ์

5.2.2.7 บทบาทด้านหลักสูตรของท่าน ครอบคลุม หลักสูตรระดับอิมติดาอีย์
มุตะวัชชิต ซานาเวีย และหลักสูตรชะรีอะฮ์ อสุลุดดิน ซึ่งเป็นหลักสูตรของวิทยาลัยอิสลาม
ยะลา นอกจากนี้ท่านยังให้ความร่วมมือ จัดทำหลักสูตรของวิทยาลัยอิสลาม (อัลกุรอานและ
อัสสุนนะฮ์) จัดโดยสำนักการศึกษา รัฐบาลเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย

5.2.2.8 บทบาทด้านการเป็นที่ปรึกษา เช่น เป็นที่ปรึกษาด้านกิจการและ
ปฏิบัติการทำพิธีฮัจญ์ สำนักอะมีรุลฮัจญ์ (วันมุฮัมหมัดนอร์ มะทา) ฮัจญ์ เป็นคณะกรรมการที่
ปรึกษา ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) เป็นรองประธาน
คณะกรรมการที่ปรึกษา องค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา (อบจ.) เป็นคณะผู้ทรงคุณวุฒิ สำนัก
จุฬาราชมนตรี เป็นต้น

5.2.3 หลักสูตรการสอนของญีฮาด เป็น มุฮัมหมัดที่มักกะฮ์

หลักสูตรการสอนของญีฮาด เป็น มุฮัมหมัดที่มักกะฮ์นั้น แยกเป็นรายวิชา
ดังนี้ วิชาตัฟซีร์ ใช้หนังสือตัฟซีร์ของอิบนุกะษีร์ วิชาหะดีษ ใช้หนังสือหะดีษรียาฎุสสลีฮีน
วิชาฟิกฮ์ใช้หนังสือฟิกฮ์ในมัซฮับฮาฟีอีย์ วิชาตะเซวูฟ ใช้หนังสืออียูฮุลมุคดีน วิชาตารีค
ใช้หนังสือสะยาคุศเศาะหาบะฮ์ของอิหม่ามอัลฆอซาลี วิชาเกาะวาอิด ของอิหม่ามอัชชะยูญีย์
วิชาฟิกเราะฮ์ ใช้หนังสือญุนดุลลอฮ์ของสะอีด หะวา นอกจากนี้มีการวิเคราะห์ข่าวทั้งข่าวภาค
ภาษาอาหรับ ภาษาไทย และภาษามลายู

5.2.4 หลักสูตรการสอนของญีฮาด เป็น มุฮัมหมัดที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

5.2.4.1 หลักสูตรงานอะฮ์ลุคอะกีดะฮ์ คือ หลักสูตรอัสสะลัฟุศศอลีฮ์
หรือที่เรียกว่าอะฮ์ลุคอะกีดะฮ์อัสสุนนะฮ์

5.2.4.2 หลักสูตรด้านตัฟซีร คือ เน้นหนังสือมุตะก้อดิมิน ของอิบนุกะษีร โดยผนวกกับเหตุการณ์ สภาพแวดล้อมปัจจุบัน โดยมีการนำหะดีษมาอธิบายอายะฮ์ หรือนำประวัติศาสตร์มาอธิบายอายะฮ์

5.2.4.3 หลักสูตรด้านหะดีษ คือ เน้นหะดีษอะหุกามเป็นหลัก โดยท่านได้เขียนหนังสือ อธิบายหะดีษบุลูลุมุรอม เป็นการสอนหะดีษที่เกี่ยวข้องกับฟิกฮ์ นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์หะดีษ การนำหะดีษไปใช้ หนังสือที่ใช้คือ เป็นหะดีษจากกุดบุสิตตะฮ์ (หนังสือหะดีษทั้งหก) ประกอบด้วย เศาะหีหฺบุคอรีฮ์ เศาะหีหฺมุสลิม สุนันอับูดาวูด สุนันอัตตัมิมียฮ์ สุนันอิบนุมาญะฮ์ สุนันอันนะซาอีย์ รวมถึง มุวัตตะอะมาลิก มุสนัดอะฮฺหมัด

5.2.4.4 หลักสูตรด้านฟิกฮ์ เป็นการสอนแบบบูรณาการ กล่าวคือ สอนวิชาตัฟซีร โดยมีหะดีษมาอธิบายตัฟซีรนั้นๆ หรือ สอนวิชาหะดีษ แต่เป็นหะดีษ อะฮฺกาม หรือ สอนวิชาฟิกฮ์ แต่นำมาจากเศาะหีหฺอัลบูกอรีฮ์ หรือหนังสือหะดีษทั้งหก สอนวิชาตะเซาวูฟ โดยยึดจากหะดีษที่เศาะหีหฺ

5.2.4.5 หลักสูตรด้านตะเซาวูฟ หนังสือที่นำมาใช้เป็นเอกสารการสอน คือ อิชฺยาอูลุมุดดิน

5.2.4.6 หลักสูตรด้านตารีค เป็นการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติของท่าน رَسُول ﷺ ตั้งแต่แรกเกิด ครอบคลุมถึงงานอะฮฺวะฮ์ต่างๆ แต่ไม่ได้กล่าวถึงการทำสงครามต่างๆ แต่อย่างใด

5.2.4.7 หลักสูตรด้านอัคลาเกอ (จรรยาบรรณ) นั้น เป็นการสอดแทรกในทุกเนื้อหาวิชาที่ท่านได้สอน กล่าวคือ หากเนื้อหาใดสอดคล้องหรือพูดถึงเกี่ยวกับมารยาทใด ท่านก็มีการอธิบายเกี่ยวกับมารยาทนั้น

5.2.5 แนวทางและวิธีการอะฮฺวะฮ์ของญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด

แนวทางและวิธีการอะฮฺวะฮ์ของท่านสอดคล้องกับงานอะฮฺวะฮ์ตามแนวทางสะลัฟในหลายประการ เช่น

5.2.5.1 การอะฮฺวะฮ์โดยยึดหลักการอธิบายอัลกุรอานและอัลหะดีษ เป็นที่ชัดเจนแล้วว่า งานอะฮฺวะฮ์ของท่านเป็นการสอนที่ยึดอัลกุรอานและหะดีษเป็นหลัก ซึ่งจะทำให้มนุษย์อยู่ในหนทางที่เที่ยงตรงเที่ยงแท้

5.2.5.2 การยอมรับหรือปฏิเสธทัศนะของอุลามาอู ซึ่งท่านได้ยืนยันชัดเจนว่า ท่านเป็นบุคคลที่ยอมรับทัศนะของอุลามาอูทั้งมุตะก้อดิมินและมุตะอัคคิรุน ผู้วิจัย

พบว่า ท่านให้เกียรติทักษะของอิหม่ามอัชชาฟีอี้อย่างเป็นหลัก แต่หากมีทักษะใดในมัศฮับอื่นที่อรรณูจะดีกว่า ท่านก็นำเสนอทักษะและกล่าวว่า สำหรับท่านแล้วทักษะนี้ถูกต้องที่สุด แต่ลูกศิษย์ท่านจะยึดทักษะใดนั้นท่านไม่ได้ชี้ชัดให้เห็นด้วยกับท่านแต่อย่างใด ท่านยังคงให้สิทธิ์ในการตัดสินใจของแต่ละคน

5.2.5.3 การใช้วิทยปัญญาและจิตวิทยาในงานอะฮ์ลุสซุนนะฮ์ ในงานอะฮ์ลุสซุนนะฮ์ของท่านนั้น เป็นที่รู้จักว่าท่านเป็นคนที่พูดจาตรงไปตรงมา ซึ่งความชัดเจนตรงนี้สำหรับการสอนในเรื่องบิดอะฮ์ของท่านนั้น เนื่องจากเป็นสิ่งที่คู่กับอามัลลิลบาดีฮ์ หากแต่เรื่องกิลาฟิยะฮ์ท่านมักใช้จิตวิทยาในการเข้าหากลุ่มเป้าหมาย

5.2.5.4 การมีมารยาท และเป็นตัวอย่างที่ดี ท่านเป็นคนที่ให้เกียรติผู้อาวุโสเมตตาผู้น้อย อีกทั้งเป็นตัวอย่างที่ดีในทุกเรื่อง ซึ่งมารยาทและการเป็นตัวอย่างที่ดีของท่านมีส่วนสำคัญทำให้งานอะฮ์ลุสซุนนะฮ์ของท่านประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม

5.2.5.5 การอ้างอิงหนังสือต่างๆ วิธีการอ้างอิงหนังสือของท่าน คือ เริ่มด้วยอ้างอิงอัลกุรอาน อัลหะดีษ และทักษะของอูลามาอูเกาะแก่ อูลามาอูร่วมสมัย

5.2.6 อุปสรรคและปัญหาในการอะฮ์ลุสซุนนะฮ์ของญีฮาด เบ็น มุฮัมหมัด

5.2.6.1 อุปสรรคและปัญหาภายใน กล่าวได้ว่า ปัญหาภายในนั้นแทบไม่มีเลย หากจะมีบ้าง คือ เรื่องการเงินในช่วงแรกที่เปิดโรงเรียนอิสลาฮียะฮ์ เพราะท่านไม่มีเงินทุนที่เป็นก้อน และสิ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญในงานอะฮ์ลุสซุนนะฮ์ของท่าน คือ เวลาในการทำงานอะฮ์ลุสซุนนะฮ์ด้านการเขียนหนังสือ เพราะงานอะฮ์ลุสซุนนะฮ์ของท่านมีหลายแขนงมาก ทำให้เวลาสำหรับงานเขียนนั้นมีน้อย

5.2.6.2 อุปสรรคและปัญหาภายนอก งานอะฮ์ลุสซุนนะฮ์ที่มักมีการกล่าวขานมากที่สุด คือ งานสอนชาวบ้านที่มัจลิสอัตตะฟีกุสสุฟิดดีนทั้งขณะที่ท่านอาศัยอยู่ที่เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย และที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสิ่งที่เป็นข้อครหาที่เกี่ยวเนื่องกับเนื้อหาที่ท่านสอนเน้นเรื่องการห่างไกลจากบิดอะฮ์ คุรอฟาต และชีริกต่างๆ ซึ่งมีการปฏิบัติอย่างแพร่หลายในหมู่มุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ในขณะนั้น ข้อกล่าวหาที่เป็นที่นิยมมากที่สุดคือ เป็นนะฮาบีย์ บางคนก็ว่าเป็นคณะใหม่ แต่เมื่อเวลาระยะเวลาผ่านไป ประกอบกับงานอะฮ์ลุสซุนนะฮ์ของท่านเริ่มได้รับความนิยม อีกทั้งผู้คนเริ่มให้ความสนใจและยอมรับในสังคมแล้ว ข้อกล่าวหาและฟิตนะฮ์ต่างๆจึงแผ่วจางลงไป

5.2.6.3 แนวทางที่ท่านใช้สำหรับแก้ไขข้อกล่าวหาคือ การเผยแพร่แนวทงศุนนะฮฺตามมัซฮิด หรือโรงเรียนต่างๆอย่างต่อเนื่อง ไม่มีการข่มขู่ต่ออุปสรรค มีการเปิดเวทีบรรยาย อบรมสัมมนาตามสถานที่ต่างๆ แนวทางสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเยี่ยมชมเขียนอุลามาอะลัฟเพื่อปรับความเข้าใจ ซึ่งนับได้ว่า ได้ผลดียิ่ง นอกจากแนวทางดังกล่าวแล้ว บุคลิกและมารยาทของท่านก็มีส่วนสำคัญในการแก้ไขข้อกล่าวหาต่างๆด้วย

5.2.7 ผลจากงานคอะวะฮฺของญีฮาด เป็น มุฮัมมัด

ด้วยความมุ่งมั่นและทุ่มเทในงานคอะวะฮฺของท่านในทุกแขนง ทำให้งานคอะวะฮฺของท่านประสบผลสำเร็จในหลายด้าน อาทิเช่น

5.2.7.1 ผลจากงานคอะวะฮฺด้านอะกีดะฮฺ (ความเชื่อ) ทำให้บริสุทธิ์จากอะกีดะฮฺที่ผิดเพี้ยน ความเชื่อแบบครุอฟาต และชีริกต่างๆ

5.2.7.2 ผลจากงานคอะวะฮฺด้านอิบาดะฮฺ (การปฏิบัติ) ทำให้บริสุทธิ์จากการปฏิบัติที่เป็นบิดอะฮฺ

5.2.7.3 ผลจากงานคอะวะฮฺด้านการศรัทธาอิสลามียะฮฺ และจรรยา มารยาท ท่านผลิตลูกศิษย์โดยผ่านกระบวนการศรัทธาอิสลามียะฮฺ โดยให้เรียนรู้สู่การปฏิบัติ เช่น การอ่านอัลกุรอาน การอ่านอัลฮัฟษะฮฺ การละหมาดวาญิบและสุนัตเราะวาติบ การเอี้ยะดีก้าฟ เป็นต้น

5.2.7.4 ผลจากงานคอะวะฮฺด้านการพัฒนาองค์กร ซึ่งองค์กรที่เป็นการกล่าวถึงและเป็นเอกลักษณ์คือ โรงเรียนอิสลาฮียะฮ์

5.2.7.5 ผลจากงานคอะวะฮฺด้านการศึกษา ท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้มุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ตื่นตัวด้านการศึกษา เพื่อการพัฒนาชีวิต สังคมและอิสลามให้เจริญรุ่งเรือง

5.2.7.6 ผลจากงานคอะวะฮฺด้านขนบธรรมเนียมประเพณี การคอะวะฮฺที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี โดยส่วนใหญ่ก็เกี่ยวข้องกับหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติในศาสนา สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือ ประเพณีใดที่ขัดกับหลักศรัทธาก็มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ถูกต้อง ด้วยงานคอะวะฮฺที่ท่านได้ทุ่มเท ทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีหลายสิ่งหลายอย่างได้มีการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามเจตนารมณ์ของอิสลาม การถือศีลอดในวันอาฮฺรอ หรือวันอะรอฟะฮฺ รวมถึงการแต่งกายฮิญาบของมุสลิมะฮฺ ล้วนแล้วแต่ท่านเป็นส่วนหนึ่งในผู้บุกเบิกและทุ่มเทให้การคอะวะฮฺเพื่อสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีที่ถูกต้อง

5.2.7.7 ผลจากงานคะอะฮ์ด้านสังคมวัยรุ่นและสังคมทั่วไป ด้วยเวทีที่หลากหลายทำให้งานคะอะฮ์ของท่านก็หลากหลาย และผลผลิตจากงานคะอะฮ์ของท่านก็หลากหลายเช่นกัน หนึ่งในผลผลิตที่มีการกล่าวถึงไม่มากนักน้อยคือ ผลจากงานคะอะฮ์ที่มีต่อวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ส่วนใหญ่แล้ว งานคะอะฮ์ของท่านเป็นการซึมซับรูปแบบบุคลิกภาพ จรรยาบรรณ และการเป็นตัวอย่างที่ดีของท่าน นอกเหนือจากนี้แล้ว สิ่งที่ทำให้งานคะอะฮ์ในกลุ่มวัยรุ่นประสบผลสำเร็จคือ การเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนาให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

5.2.7.8 ผลจากงานคะอะฮ์ด้านแนวความคิด (ฟิกเราะฮ์) ทำให้ท่านสามารถผลิตบุคลากรให้มีคุณภาพในการคิดวิเคราะห์ในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเป็นอยู่ การแต่งกาย อะกีดะฮ์ อิบาเดฮ์ จรรยาบรรณ การอยู่ร่วมในสังคม เป็นต้น

5.2.8 ผลงานที่ได้รับการยอมรับในระดับประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผลจากงานคะอะฮ์ด้านการบริหารและสอนที่โรงเรียนอิสลาฮียะห์ กล่าวคือ ได้รับรางวัลพระราชทานผู้บริหารดีเด่นและโรงเรียนดีเด่นตลอด 6 ปีซ้อน นอกจากนี้ได้รับรางวัลการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนดีเด่น โรงเรียนสีขาวเฉลิมพระเกียรติ ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่สรรเสริญยิ่งดิเรกคุณาภรณ์

5.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยงานคะอะฮ์ตามแนวทางสะลัฟของญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นหัวข้อที่กว้าง ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าสามารถที่จะให้ประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวของ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด อย่างแท้จริง ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรจะทำการศึกษาเป็นการเฉพาะในรายด้าน หรือเฉพาะเจาะจงเป็นสถานที่ เช่น

5.3.1 รูปแบบงานคะอะฮ์ของท่านที่มักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

5.3.2 ทักษะของชาวไทยมุสลิมต่องานคะอะฮ์ของท่านที่มักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

5.3.3 งานคะอะฮ์ของท่านที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งอาจแยกย่อยได้อีก เช่น งานสอนที่มัจลิสอัตตะฟีกุสซุฟีคติน งานสอนที่มัจลิสอิสลามีย์ งานสอนและบริหารที่โรงเรียนอิส

ลาฮีชะห์ งานสอนและบริหารที่วิทยาลัยอิสลามยะลา งานสอนตามเวทีต่างๆ งานสัมมนาทั้ง
เวทีในประเทศและต่างประเทศ

5.3.4 ศึกษาแนวคิดด้านการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาการศึกษา การพัฒนา
องค์กร

5.3.5 ศึกษาเกี่ยวกับบุคลิกภาพของท่านในงานคณะฮุวะฮุ

5.3.6 องค์ประกอบที่ทำให้งานคณะฮุวะฮุของท่านประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว

5.3.7 การให้ความร่วมมือของท่านในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็น

ต้น

5.3.8 หลักสูตรงานคณะฮุวะฮุของท่านที่มัจลิสอัตตะฟีกุฮุฟีคีน หรือ ที่มัจลิสอิลมีย

5.3.9 ศึกษาแนวทางการบริหารและพัฒนาองค์กรที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ

โดยเฉพาะ โรงเรียนอิสลาฮีชะห์